

Veijo Hietala ja Ari Honka-Hallila
sekä Martti Lahti ja Erkki Huhtamo

KUKA VIRITTI ANSAN, NICOLAE CEAUSESCU?

Tv-utisointi ja legitimoinnin strategiat

Suomalainen radio- ja tv-utisoinnin perinne pohjautuu sanomalehdistön näennäisen objektiiviseen tiedonvälitykseen, jossa puhujan ja tulkitsijan merkit on pyritty kätkemään. Romanian "tv-vallankumouksen" representointi suomalaisissa sähköisissä viestimissä näytti poikkeavan yleisestä linjasta. On kuitenkin ilmeistä, että tämä mediatapahtuma yksinkertaisesti nosti etualalle ne uutisoinnin strategiat, jotka muulloin jäivät huomaamatta.

Täydellinen ajoitus

Romanian vallankumous oli ilmeisesti toisen maailmansodan jälkeen ensimmäinen tapahtuma, joka rikkoi joulun uutisrauhan suomalaisissa kodeissa. Tästä syystä sen uutisarvo oli monin verroin normaalia suurempi ja vaikutus järisyttävämpi. Sen uutisoinnista tuli myös toimintasarjojen korvike, jota seurattiin uutislähetyksessä toiseen varmana siitä, että jatkoa seuraa, minkä uutistenlukijatkin vahvistivat toistuvilla "cliffhangereillaan" lähetysten lopussa.¹ Suomalaisesta näkökulmasta voidaan puhua jopa vallankumouksen tapahtumien täydellisestä ajoituksesta: kertomus huipentui joulupäivän uutiseen Ceausescun teloituksesta, vaikka kuvia siitä nähtiinkin vasta seuraavana päivänä.

Jo vanhoista ajoista lähtien on kristikunnassa julistettu joulurauha, jonka aikana tehdyistä rikoksista on rangaistu tavallista ankarammin. Suomessa näin on tehty ainakin 1600-luvulta, kuningatar Kris-

tiinan päivistä lähtien. Silloin kun julistuksella oli vielä lain voima, se annettiin jouluaattona seuraavia 20 päivää varten. Julistustekstissä oli mm. seuraava määräys:

"Viidenneksi manataan kaupungin asuvaisia, ettei he jotakuta outoa huoneessa pidä, ennenkuin he ovat sen borgmestarille ja raadille ilmoittaneet, että hänen asiansa tutkittaisiin. Jonka jälkeen itsekukin hänen kuuliaisesti ojentakoon."²

Joulurauha vaikuttaa Suomessa yhä edelleen. Se julistetaan Turussa jouluaattona klo 12, ja tilaisuus radioidaan ja televisioidaan suorana lähetyksenä joulun alkamisen meriksi. Lähetyksen suoruus korostaa epäilemättä tapahtuman myyttistä funktiota kansallisen kollektiivisen orientoitumisen muokkaajana. Vaikka julistuksella ei ole juridista merkitystä, merkitsee se rauhan ja viattomuuden alkua: radiossa ja televisiossa ei ole yli vuorokauteen STT:n klo 12.30:n lähetyksen jälkeen uutisia. Koska sanomalehdet eivät myöskään ilmesty joulupäivinä, on koko maa tapakulttuurin sanomalehden uutispimennossa. Ulkomaailman tapahtumat ja niistä kertominen eivät häiritse paneutumista 2000 vuoden takaisen uutisen vastaanottoon.

Suomalainen joulu on perhekeskeinen juhla, jota vietetään joulupäivät kotona pysytellen - ainakin "virallisen" käsityksen mukaan, mistä todistavat niin uutisrauha, huvikielto kuin julkisen liikenteen

osittainen pysähtyminenkin. Vasta tapaninpäivänä lähdetään liikkeelle, kyläilemään ja huvittelemaan. Tässä tilanteessa televisiolla on poikkeuksellisen suuri merkitys perheiden ajankuluna, vaikka senkin anti perinteisine jouluhjelmineen ja elokuvineen on sovitettu juhlan henkeen: ohjelmat pyrkivät olemaan mahdollisimman "viattomia", eikä väkivaltaisia toimintasarjoja tai -elokuvia esitetä.

Romania- uutisten reseptiä säätelee joukko meta-diskursseja, joiden kautta tapahtumasarjan merkitykset ankkuroituivat ja saivat koherenssinsa. 1) Mytologinen diskurssi. Huolimatta postmodernia aikaa luonnehtivasta suurten kertomusten kuolemasta joulun mytologia on osoittautunut sitkeäkänkiseksi. Tämän takia Romanian tv-uutisoinnin katsomiskontekstista ei voida unohtaa katsojakunnan mytologista orientoitumista niihin. Suomessa kuten muissakin kristityissä maissa joulun draama näytellään rituaaleina joka vuosi. Kouluissa tämä tapahtuu sananmukaisesti, kirkoissa ja kodeissa vertauskuvallisemmin. Harva kuitenkaan pystyy kokonaan välttämään joulunkuvastoa Kristuksen syntymästä ja pyhästä perheestä, vaikka joulun kuinka väitettiin kaupallistuneen pelkäksi joulupukin - hänkin

kuuluu viattomuuden diskurssiin tuodessaan lahjoja vain kilteille lapsille - ja tonttujen juhlaiksi.

Joka tapauksessa joulu herättää lämpimiä lapsuudenmuistoja ja joulun suuri kertomus vaikuttaa ainakin jollakin tavoin television katselutilanteeseen, olivat katsojat sitten uskovia tai eivät. Voitaisiin jopa spekuloida, että uutiset Romaniasta muuttivat normaalin kahden perheen juhlan - kotona oleva ja myyttinen Beetlehemin perhe - kolmen perheen kohtaamiseksi, kun joulunäytelmään liittyi konkreettinen pahan edustaja, Ceausescut. Ilmoittihan Iltalehtikin otsikossaan 27.12.: "Anti-Kristus on kuollut". Pahasta perheestä tuli vanhassa joulurauhanjulistikuksessa mainittu "joku outo", josta ei kuitenkaan tarvinnut ilmoittaa pormestarille, koska se oli tullut hänenkin luokseen.

Näin ollen on mahdollista, että joulun mytologiaan liittyvät kertomukset viattomuudesta ja vainosta - esim. Herodes tapattamassa viattomia lapsia (28.12. on viattomien lasten päivä) - olivat niitä metadis-

kursseja, jotka saivat hyvän ja pahan ikuisen taistelun aktuaalistumaan television katsojien tajunnassa, kun he näkivät ja kuulivat uutisia Romaniasta. Tämä voi ainakin osittain selittää ilmeisen "halun uskoa"⁷³, joka leimasi uutisointia. Kukaan ei esimerkiksi sanonut epäilevänsä - paitsi pääministeri Holkeri implisiittisesti kieltäytyessään antamasta lausuntoa epävarmojen tietojen pohjalta - vallankumouksen uhrien huomattavan nopeasti kasvavaa lukumäärää tai asettanut kyseenalaiseksi Ceausescujen oikeudenkäyntiä, kuolemantuomiota ja teloitusta.

Joulu näkyi uutiskuvissakin, kun joulupäivänä näytettiin joulua kaduilla (!) juhlivia bukaarestilaisia ja haastateltiin onnellista, huonosti englantia puhuvaa romanialaistyttöä kirkossa:

Toimittaja: Romanian pääkaupungin asukkaat uskaltautuivat iltapäivällä juhlimaan kaduille huolimatta siitä, että vihaton turvallisuuspoliisin sala-ampujia oli yhä liikkeellä. (välissä dieg. ääntä) Romanian televisio on soittanut ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin joululauluja ja Bukarestin ortodoksisen kirkon patriarkan messun. (dieg. ääntä) Joululaulut ovat kaikuneet kirkoissa ja katujen kulmissa. Viime päivien jännitys on muuttunut voiton tunteeksi.

Tyttö kirkossa: It's a happy day. It's all for me, for all the world, for you, for we, for every...everyone.

Haastattelija: But Christmas is a celebration of peace, I mean, when we see, what has happened last night. It was Christmas night full of blood?

Tyttö: Yes, yes, yes, blood...of course, but...two, three day, and, we hope so...we have happy new year after...without terrorist, without Ceausescu.

Toimittaja: Vielä edellisenä yönä kansanjoukkojen vallankumoukselliset värjöttelivät sodan ilmapiiressä. (laukauksia) Romanialaisten jouluun on sekoittunut katkeraa onnea ja hirvittävää surua. Viime päivien taistelujen kuolonuhrien määrää ei tiedä kukaan. Tiedot vaihtelevat tuhansista jopa 7 - 80000:een. Jos jälkimmäinen arvio pitää paikkansa, niin romanialaisten nousu Ceausescua vastaan vaati enemmän uhreja kuin Unkarin kansannousu vuonna -56. Haavoittuneita ja kuolleita on joka tapauksessa paljon.⁴

2) Itä-Euroopan makronarratiivi. Koko "kommunismin tuho" näytti muotoutuvan vuoden 1989 tie-

donvälityksessä omanlaisekseen suureksi kertomukseksi, jonka apokalyptiset vivahteet ennakoivat lopullista maailmanjärjestyksen muutosta, yhdistyneen Euroopan tuhatvuotista valtakuntaa. Apokalyptin mytologiaan kuuluu olennaisesti myös Harnagedon, valon ja pimeyden voimien ratkaiseva välienselvittely. Viime vuoden muutokset kaikissa Itä-Euroopan maissa loivat rauhanomaisuudestaan huolimatta odotukset jonkinlaisesta kliimaksista, vastakkaisten voimien lopullisesta ja väkivaltaisesta yhteenotosta. Näin Romanian tapahtumat näyttivät vuoden 1989 - tai vuonna 1956 alkaneen - makronarratiivin loogiselta päätökseltä. Lisäksi on vielä muistettava 3) suurten vallankumousten - Ranska, Venäjä - representaatiot historiankirjoituksessa ja historiallisissa fiktioissa. Vuosi 1989 oli Ranskan suuren vallankumouksen 200-vuotisjuhluvuosi, joka jos ei Suomessa niin ainakin muualla Euroopassa muistutti ihmisille, millainen on "oikea vallankumous". Bastilji vallattiin oikeaoppisesti vasta Romaniassa.

Uutistenlukijat, ankkurit, uutispersoonallisuudet

Yleisradion uutisilla on Suomessa vahva asema totuuden julistajana. Ne ovat eurooppalaisen perinteen mukainen asiakeskeinen ohjelma, jossa ei pyritä luomaan illuusiota yhdestä luotettavasta uutislähteestä, ohjelmaa vetävästä "uutisankkurista"⁵. Uutisia välittää pikemminkin uutistenlukija, jonka persoonallisuus ja tulkitsijan rooli painokkaasti toisijaistetaan. asiat esitetään ikään kuin "ei-kenenkään-näkökulmana", minkä oletetaan jättävän tilaa katsojan omalle kannanmuodostukselle.⁶ Usko tv-uutisten institutionaaliseen objektiivisuuteen on niin vahva, että sen paremmin toimittaja kuin katsojakaan eivät ilmeisesti tiedostaneet toimittajan Romania-kommentin sisäistä ristiriitaa: "Niinpä viikonloppun veristen tapahtumien yleiskuva on koottava tiedon sirpaleista, kesken katkaistuista puhelinsoitoista ja maasta tulleiden kertomuksista." (YLE -pääuutiset 19.12. Painotus lisätty.)

Romania-uutisoinnin yhteydessä normaaleista

uutisoinnin muodoista tosin poikettiin kutsumalla 22.12. dosentti Seppo Zetterberg kahdesti asiantuntijaksi suoraan lähetykseen. Uutistenlukija Riikka Uosukainen kysyi häneltä muun muassa: "Miten Ceausculle käy?" Tähän Zetterberg spekuloi lynkausta tai oikeudenkäyntiä, jossa diktaattori "tuomitaan ansioiden mukaan". Asiantuntijan roolinsa huipennukseksi hän sai vastata myös kysymykseen: "Mitä Romaniassa nyt tapahtuu?" Tällaisessa tilanteessa Uosukainen muuttui vähäksi aikaa uutispersoonaksi ja spekulatiot saivat suoran lähetyksen korkean totuusarvon.⁷

MTV:n uutiset ovat amerikkalaisemmat ja "arveluttavammat" niitä edeltävine mainoksineen⁸, toisiinsa katsovine uutisankkureineen ja loppukevenyksineen. Arveluttavuudesta kertoo se, että kun Yleisradion pääuutislähetystä katsoo säännöllisesti n. 30 % katsojista, jäävät MTV:n Kymmenen uutiset alle 20 %:iin. Yleisradion uutiset ovat saavuttaneet institutionaalisen asemansa pitkäaikaisen monopolinsa - ennen kolmoskanavan tuloa molemmilla kanavilla yhtäaikaan! - vakiintuneiden lähetysaikojensa ja harvoin muuttuneiden muotojensa ansiosta.

Suomen Yleisradion ohjelmassa oli joulukuussa

normaalina arki-iltana kahdet suomen- ja yhdet ruotsinkieliset uutiset sekä MTV:llä yhdet uutiset. Aiemmin syksyllä olivat lisäksi myöhäsuutiset kummallakin kielellä ohjelmiston lopussa, mutta vuoden lopussa niissä oli tauko. Ensimmäiset uutiset esitettiin klo 17.5 ja viimeiset klo 20.30. Romanian tapahtumat muuttivat uutistiheden moninkertaiseksi: kun Ceausescu oli syösty vallasta perjantaina 22.12., oli tv:ssä kahdeksat uutiset. Jouluaattoiltana esitettiin kahdet ja joulupäivänä samoin ka' det uutiset - kaikki ylimääräisiä. Myös MTV kykeni saamaan ohjelmiansa väliin lyhyitä ylimääräisiä uutisia.

Romanian tapahtumien lisäksi ylimääräisissä uutislähetyksissä kerrottiin aluksi myös Panaman tilanteesta. Ykkösuutisena Romania oli Yleisradion uutisissa yhtäjaksoisesti 21. - 26.12. Tätä ennen oli Panama runsaine uutiskuvineen tärkeämpi, ja ensimmäinen uutisaihe, joka ohitti Romanian, oli Paperiliiton TUPO-neuvottelut.

Timisoara

Romanian tapahtumat kerrottiin Yleisradiossa Unkarin kautta.⁹ Unkari oli historiallisena vertailukohtana kansannousunsa vuoksi, tukikohtana toimittajille ja melko suuressa määrin tietojen välittäjänä jugoslaviaalaisten ohella. Suomessa oli aiemmin käsitelty Romanian diktatuurin aiheuttamista ongelmista pääasiassa unkarilaisvähemmistön vainoa ja kylien hävitystä.

Vaikka lämmin suhde sukulaiskansaan ei nouse eksplisiittisesti näkyviin suomalaisissa uutisissa - sanaa "sukulaiskansa" ei sanota koskaan - uutisoitiin vallankumouksen leviäminen Timisoarasta muihin kaupunkeihin mm. unkarilaisten lausuntojen avulla. Timisoara muistettiin mainita unkarilaisalueen kaupungiksi, Temesváriksi. Myöhemmin unkarilainen valo ja vapaus tuli näkyviin mm. siinä, että Yleisradion "sankaritoimittaja" Antti Kuusi eteni Bukarestiin Budapestista ja että ensimmäiset SPR:n avustuserät kulkiivat Romaniaan niinkään Budapestin kautta. Valoisan Unkarin ja pimeän Romanian - jossa oli jo vuosia kerrottu säästettävän sähköä ja poljettavan ihmisoikeuksia - naapuruus antoi sinne pyrkivien toimittajien arkkityyppiselle matkalle romaanin *Pimeyden sydän* ja *Ilmestyskirja*. Nyt - elokuvan myyttistä hohdetta: MTV:n Rauli Virtanen raportoi keskeltä sotilasryhmää ja Yleisradion suomen- ja ruotsinkieliset toimittajat pääsivät kaikkein pyhimpään asti, raportoimaan siitä tv-studios- ta, josta vallankumousta tehtiin.

Lämmin suhde unkarilaisiin vaikutti ilmeisesti siihen, että tietoihin 17.12. tapahtuneeksi väitetyn Timisoaran verilöylyn uhrien määrästä haluttiin uskoa, vaikka ne muuttuivatkin jälkikäteen ajatellen uskottomasti ensin kahdesta uhrista ("joista toinen lapsi", 18.12.) "noin sataan" (20.12.) ja parissa päivässä 12 000:een (23.12.). Vasta 25.12. kerrottiin ruotsinkielisissä uutisissa Romanian uuden hallituksen ministerin sanoneen, että "uhrien määrässä liioiteltiin".

Perjantaina 22.12. näytettiin klo 22.55 uutisissa ensimmäisen kerran kuvia Timisoaran ruumiska-

soista, jotka myöhemmin todettiin haudoista kaive- tuiksi:

Uutistenlukija: Romanian kansannousu alkoi viisi päivää sitten Transilvaniasta Timisoaran eli Temesvárin kaupungista. Hallitus kukisti mielenosoituksen verisesti. Ensimmäiset tiedot kertoivat jopa tuhansista uhreista. Tänä iltana on vahvistunut, että kyseessä oli todellinen kansanmurha, sillä alueelta on löydetty yli 4000 ihmisen ruumiit. Varoitamme: nyt seuraavaksi näytettävät kuvat ovat poikkeuksellisen raakoja. Ne ovat kuitenkin uutiskuvia tämän päivän Euroopasta.

Toimittaja: Tänä on siis vahvistunut, että Ceausescun pelätty turvallisuuspoliisi Securitate surmasi Timisoaran verilöylyssä ainakin neljä ja puoli tuhatta ihmistä. Kaikkiaan 50 000 ihmistä haavoittui väkivaltaisuuksissa. Timisoaran lähettyviltä on tänään löydetty useita joukkohautoja, joihin surmatut, pahoinpidellyt ja kidutetut ihmiset on haudattu. Jugoslavian television kuvausryhmä on ollut tänään todistamassa kansanmurhan uhrien löytymistä. Timisoaralaiset uskovat, että joukkohautoja ja uhreja löytyy lisää. (välissä diegeettistä puhetta) Joukkohautojen löytymisestä huolimatta Timisoarassa on juhlistu tänä iltana diktaattori Ceausescun kukistumista aukiolla, joka nimettiin uudelleen "Voiton aukioksi". (dieg. ääntä)

Seuraavina päivinä kuvia näytettiin iltapäivälläkin ilman erityisiä varoituksia. Kielisukulaisuuden vaikutus uutisointiin voidaan todeta vertaamalla suomen- ja ruotsinkielisiä uutisia. Jälkimmäiset suhtautuvat uutisiin paljon epäilevämmiin: vaikka niissä on suunnilleen sama uutismateriaali kuin suomenkielisissä, esittää uutistenlukija useammin varauksia - "uppenbarligen", "Tanjug antar, att", "det förekommer rykte" (23.12.) jne. Toisaalla Euroopassa kielisukulaisuus vei suoraan Romaniaan: espanjalaiset ja varsinkin ranskalaiset panivat kaikki voimavaranansa liikkeelle välittääkseen "sukulaiskansansa" kohtalot omiin maihinsa suorina lähe- tyksinä.¹⁰

Ceausescujen oikeudenkäynti: legitimoinnin strategiat

Romanian vallankumouksen tv-narratiivi YLE:ssä

päättyi Ceasescujen oikeudenkäyntiä kuvaavan videonauhan esitykseen sekä tapaussarjan kommentointiin. Joulukuun 27. päivän A-studio keskittyi kokonaan Ceasescujen oikeudenkäynnin käsittelyyn sekä Romanian nykytilan ja tulevaisuuden pohdintaan. Ohjelma poikkesi funktioltaan muusta Romania-uutisoinnista, sillä sen tehtäväksi jäi sulkea koko narratiivi, asemoida katsoja tiettyyn ideologiseen näkökulmaan tapahtumiin nähden. Toisin kuin yleensä ajankohtaisohjelmissä, joissa saavutetaan jonkinasteinen tasapuolisuuden illuusio¹¹ useampia näkökantoja esittämällä, tässä ohjelmassa konstruointiin Colin MacCaben klassisen realistisen tekstin tapaan metadiskurssi, joka hierarkkisesti alisti Romania-narratiivin vastakkaiset diskurssit ja sai aikaan ideologisen sulkeuman.¹²

Itse oikeudenkäynnistä esitettiin noin 10 minuutin jakso, joka oli kuitenkin leikattu ja "kehystetty" siten, että katsojan näkökulma yhteni syyttäjien näkökulmaan. A-studion mediaretoriikassa voidaan erottaa neljä strategiaa, joiden kautta luotiin ideologinen sulkeuma ja legitimoitiin kuolemantuomio ja teloitus - katsoja asemoitiin yhteen totuuteen. 1) Koko oikeudenkäynti esitettiin päälle puhuttuna metanarratiivina, joka samalla toimi tulkinnallisena ohjeena, "totuutena" oikeudenkäynnistä: toimittajien mukaan "huono äänenlaatu" esti tekstityksen käytön, minkä seurauksena Erkki Vihtosen ääni selosti tapahtumat sekä oletettavasti tärkeimmät sananvaihdot syyttäjien ja Ceasescujen välillä. Vain parissa kohdassa käytettiin tekstitystä, esimerkiksi Timisoaran uhreja koskevassa dialogissa sekä lopussa Ceasescujen kommentoissa tuomion julistamisen jälkeen. Kertojan näkymättömyys takaa - kuten tv:n ja elokuvan teorioissa on todettu - äänelle auktoriteetin näkyviin tapahtumiin nähden: "Jumalan ääni" kuuluu kertojan maailmaan, visuaalinen diskurssi on hänen kertomustaan.¹³

Oikeudenkäynnin suomalaisen representaation kertomusluonnetta korosti se, että koko oikeudenkäyntinarratiivi alkoi 1940-luvun mustan elokuvan tapaan lopputuloksesta, dramaattisella lähikuvalla kuolleen diktaattorin kasvoista ja Vihtosen repliikillä: "Me kunnioitamme Romanian kansan valitsemää tietä."

Takautumarakenteen

käytössä voi nähdä kiinnostavia ideologisia implikaatioita: esimerkiksi Maureen Turim esittää, että flashback-rakenne elokuvissa kantaa mukanaan fatalistista näkemystä historian syklisyydestä ja itse asiassa subjektivoi historian vallitsevan ideologian hyväksi: "By presenting the result before the cause, a logic of inevitability is implied; certain types of events are shown to have certain types of results without ever allowing for other outcomes than the one given in advance."¹⁴ Vaikka lähes kaikki katsojat tietysti tällä kertaa tunsivatkin tapahtumasarjan jo ennestään, narraation organisointi ja logiikka tuntuivat tässäkin tapauksessa viittaavan Ceasescujen teloitamiseen tarinan "luonnollisena" ja väistämättömänä lopputuloksena. Edelleen: vaikka heti ilmenikin, että Vihtosen avausrepliikki oli pohjoiskorealaisen ministerin siteeraus, lausuma tuntui vihjaavan, että myös ohjelman toimittajat allekirjoittivat tämän kannanoton.

2) Toiseksi, suomalaisen esitysstrategiaan kuului oikeudenkäynnissä esitettyjen syytteiden perusteellinen katsojille sekä verbaalisesti että visuaalisesti: toisin sanoen, toimittaja ei tyytynyt vain selostamaan syytteitä ja vastauksia, vaan käytännössä katsoja asemoitiin verbaalisesti syyttäjän puolelle "puolueettomassa" oikeudenkäynnissä. Tätä tehosti vielä kuvanauhan kamerakulma, joka suuntautui "sadistisesti" yksinomaan syytetyihin ilman vastakuvia, sekä syyttäjän äänen näkymättömyys, joka diegeettisenäkin auktorisoi - kertojan tapaan - äänen ylempyyden kuvaan nähden.¹⁵

A-studio tuki syytöksiä inserteillä: Romanian ruokapulaa koskevaa syytettä seurasi välittömästi kertojan lyhyt katsaus maan taloudelliseen ahdingkoon, jonka todistamiseksi esitettiin otoksia leivästä kaupantiskillä, traktoreista pelloilla, kasvihuoneveistä, ts. suhteellisen neutraalia materiaalia, jonka vain kertojan ääni ankuroi puutteen kuvastoksi. Lisäksi viitattiin loisteliaisiin katuihin ja "seitsemän tuhatta huonetta" käsittävään hallintopalatsiin, jotka Ceasescut olivat rakentaneet kansan kurjuuden kustannuksella. Timisoaran massamurhaa koskevat syytteet suomalaisohjelma kuvitti sittemmin kuuluisiksi tulleilla otoksilla mätänevistä ja silvoutuista ruumiista, mikä sai välittömästi näitä seuranneen

Ceausescujen vastuunsa kieltämisen näyttämään raivostuttavan tunteettomalta ja kylmäveriseltä.

3) Kolmanneksi ohjelma lietsoi katsojien koston- ja vahingoniloa assosioimalla retorisesti Ceausescujen eleet ja käytöksen näiden menneeseen loistoon. Nicolae Ceausescun kädenliike oikeudessa sai toimittajan siirtymään tämän henkilökulttiin ja tunteisiin kädenliikkeisiin poliittisten puheiden tehosteena. Kulttia käsiteltiin suhteellisen laajasti, ja narratiivien tueksi esiteltiin diktaattoria kuvaavia vahvasti idealisoituja maalauksia sekä tietoja mm. Elena Ceausescun ulkomailta julkaistuista kirjoista. Viimeksi mainitut tiedot esitettiin vahvasti ironisoiden, mikä sai tavanomaisesti positiivisena mielletyn seikan kääntymään senkin itse asiassa syytetyjen rikokseksi. Takautuman tavoin esitetty henkilökultin kuvasto muodosti vahvan kontrastin kerronnallisen nykyhetken synkille kuville entisestä hallitsijaparista valjussa "oikeussalissa". Näin suomalaiskatsojankin sallittiin kokea hetken samanlaista oikeutetun koston huumaa kuin vallankumoukselliset näiden penkoessa Nico Ceausescun "ylellisiä" länsitupakka- ja viskivarastoja.

4) Koko oikeudenkäyntivideo kehystettiin studiokeskustelulla, jossa kaksi asiantuntijaa - Romanian oloja tunteva toimittaja Max Rand sekä Itä-Euroopan kauppaan ja talouteen perehtynyt Tauno Tiusanen - keskustelivat A-studion toimittaja Jyrki Koulumiehen kanssa Romanian menneestä ja tulevasta. Keskustelu toimi narratiivisesti oikeudenkäynnin ja oikeastaan koko Romania-narratiivin metakielenä, jonka kautta suomalaiskatsojalle annettiin lopulliset eväät tapahtumien ymmärtämiselle.

Keskustelussa sivuttiin Ceausescujen hallinnon harjoittamaa sortoa ja Securitaten roolia, jotka suomalaiskatsoja tunsivat hallitsijaparin "rikoksista" parhaiten. Valtaosin jouduttiin kuitenkin keskittymään Romanian talouden tuhoamiseen, pääsyytteeseen, jonka perusteella kuolemantuomio kaikista päätään langetettiin. Ainakin suomalaiskatsojalle tuomion perustelemisen olisi ollut hankalaa, sillä meillä - ja muuallakin länsimaissa - talousrikollisten tuomiot tuskin vetävät vertoja Ceausescujen kohtalolle. Ilmeisen hankalan logiikan takia keskustelijat

eivät kuolemantuomioon suoranaisesti puuttuneetkaan, muuten kuin toteamalla sen ymmärrettävyyden: Randin mukaan "kansan katkeruus" oli jo sitä luokkaa, että "lynkkausmenteliteiltä" ei voitu välttyä.

Implisiittisesti kuolemantuomio kuitenkin legitimoitiin retorisesti talouden perikadolla: keskustelussa Romania representoitiin valtavien mutta Ceausescun hallinnon aikana käyttämättä jääneiden luonnonrikkauksien maana. Tämä Romania-narratiivin onnellisen lopun sadunomaisuus ja utopisuus korostui vielä keskustelijoiden siirtyessä maalailemaan maan ruusuista tulevaisuutta: Romania todettiin "suorastaan käsittämättömän kauniiksi maaksi", ja keskustelijoiden kaavailuista kuului oletus tuhansien turistien virrasta etenkin Transilvanian alueelle maan taloutta pelastamaan. Kuten sadussa ainakin, pahan kuninkaan kuoltua väkivallan ja kuoleman visiot korvautuivat "onnellisina elämänsä loppuun asti" -utopiaa kuvastavalla kauneuden ja vapaa-ajan diskurssilla.

Mediakritiikki heräsi myöhään

Romanian vallankumouksen tv-representaatiota ei Suomessa heti kritisoitu, vaikka varsin pian kävi ilmi, että uhrien määrää oli vahvasti liioiteltu ja että jonkinlaisiksi vallankumouksen mediaikoneiksi muuttuneet kuvat Timisoaran ruumiskasoista olivat lavastettuja. Sen sijaan julkisuudessa arvosteltiin presidentti Koiviston ja joidenkin ministerien vuoden 1985 Romanian-matkaa: aiheeseen liittyvää tv-materiaalia, mm. ministerien haastatteluja, näytettiin uudestaan osoituksena vierailijoiden heikosta maan olojen oivaltamisesta.

Myöhemmin myös mediakritiikki heräsi: 11.2.90 Uusi Suomi julkaisi Heikki Hiilamon laajan artikkelin, jossa vallankumouksen uutisointia nimettiin "sykähdyttävän jännittäväksi jatkotarinaksi": "Kansallisen pelastuksen rintama kertoi Unkarin ja Jugoslavian uutistoimistojen tuella vallanvaihdosta sadun, jota kukaan ei olisi uskonut, jos sen kertojina eivät olisi olleet tiedotusvälineet." Tv-ohjelmassa

24.3. akateeminen mediatutkija Tom Moring ihmetteli sitä kritiikitöntä naiviutta, jolla niin uutistoimitajat kuin yleisökin suhtautuivat Romanian tapahtumiin. Vaikuttaakin siltä, että Romanian tapahtumat merkitsivät mediavallankumousta paitsi medioiden luomana konstruktiona myös jonkinlaisena käänteenä itse viestinnän luonteessa. Heränteen kriittisen keskustelun jälkeen on vaikea kuvitella samanlaisen mediatarun aivan heti syntyvän ainakaan suomalaisessa viestinnässä. Toisaalta: vastaavia, joskin vähemmän dramaattisia mininarratiiveja tiedotusvälineet tarjoilevat yleisölle joka päivä. Romania-uutisoitointia voikin hyödyntää jonkinlaisena perusnarratiivina, jonka lainalaisuuksien analyysi auttaa purkamaan myös muita mediakonstruktioita.

Kiitämme YLE:ä ja MTV:tä yhteistyöstä.

Viitteet:

1. Esim. 22.12. klo 16.10 alkaneet uutiset päättyivät sanoihin: "Me palaamme näihin Romanian tapahtumiin ja päivän muihin uutisaiheisiin illan lähetyksissämme." Jatkuvuutta ja tv-sarjan muotoa korostavat myös lähetysten kuva- ja äänitunnukset ja lähetyksestä toiseen muuttumattomina säilyvät merkit ja esitystavat.
2. Aimo Halila: "Joulurauhan julistus". Teoksessa *Suomen historia* 3. Espoo: Weilin+Göös, 1985. 21.
3. Margaret Morse käyttää ilmausta "a willing suspension of disbelief" artikkelissaan "The Television News Personality and Credibility", 65. Teoksessa Tania Modleski (ed.): *Studies in Entertainment*. Bloomington: Indiana University Press, 1986. 55 - 79. Termi on peräisin Coleridgeltä ja viittaa alun perin lukijan haluun tilapäisesti uskoa kirjallisen fiktion premissit, mihin sen vaikutus pitkälti perustuukin.
4. Tv-uutisissa toimittajan ääni on uutisen peruseriaatteen mukaista "uutta". Sen sijaan kuvat ja niihin liittyvät diegeettiset äänet olivat Romanian vallankumouksen kaltaisen tapahtumaketjun uutisoinnissa vain silloin tällöin uusia: samoja kuvia käytettiin selostuksen takana useita kertoja. Tällaisen käytännön ajankohtaisuutta vähentävä, sanomaa vahvistava tai kuvaa "halveksiva" - tärkeintä on saada selostuksen taustalle liikkuvaa kuvaa - vaikutus olisi oman laajan tutkimuksensa arvoinen ongelmalla.
5. Morse 1986, 58.
6. Denise Kervin, "Reality According to Television News: Pictures from El Salvador". *Wide Angle*. Vol. 7: 4 (1985), 62.
7. Ks. Morse 1986, 63.
8. Mainokset eli "kaupalliset tiedotteet" ovat lyhyitä uutisia myytävistä tuotteista, joten ne on helppo upottaa osaksi uutisjuttujen virtaa. Ks. Robert Stam: "Television News and Its Spectator", s. 36. Teoksessa: E. Ann Kaplan (ed.): *Regarding Television. Critical Approaches - An Anthology*. The American Film Institute Monograph Series, Volume 2. Frederick: University Publications of America, Inc., 1983, 23 - 43.

9. MTV:llä ei Unkari-yhteyttä näy: sen uutisissa ei esim. puhuta Temesvárista.

10. Tämä kävi ilmi Budapestissa 6. - 7.4.1990 järjestetyssä The Media Are with Us! -symposiumissa ranskalaisen Mike O'Dwyerin ja espanjalaisen Isabella Raventosin esitelmistä.

11. Denise Kervinin mukaan objektiivisuus tarkoittaa tv:n tiedonvälityksessä juuri tasapuolisuutta: "lopullisen" totuuden illuusio syntyy katsojalle konfliktin molempien osapuolien näkökantojen kuulemisesta/näkemisestä. Kervin 1985, 63. Useimmiten tällaiseen tasapuolisuuteen kätkeytyy kuitenkin ideologisesti painottuva retoriikka - esimerkiksi haastattelijan kysymyksiin, toimittajan edeltäviin ja jälkeisiin replikkeihin, kuvakulmaan, -kompositioon jne. Ks. näistä keinoista lähemmin esim. Len Masterman, *Medioita oppimassa - mediakasvatuksen perusteet*. Suom. Tuomas Nevanlinna. Suom. toim. Jukka Sihvonen. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto 1989, 90 teepn.

12. Colin MacCabe esitteli klassisen realistisen tekstin teesinä poststrukturalistisen elokuvanteorian perusteisiin lukeutuvassa artikkelissaan Screenin palstoilla vuonna 1974. Hän väitti, että 1800-luvun realistisessa romaanissa kaikentietävän kertojan ääni toimii teoksen diskurssien hierarkiassa ylimpänä sulkien muut diskurssit ja asemoiden katsojan yhteen (ideologiseen) totuuteen. Klassisessa Hollywood-kerronnassa kaikentietävän kertojan paikan on perinyt kamera, jonka diskurssi alistaa muut - esimerkiksi ääniraidan tarjoamat - diskurssit. Ks. Colin MacCabe, "Realism and the Cinema: Notes on Some Brechtian Theses". Teoksessa Colin MacCabe, *Theoretical Essays: Film, Linguistics, Literature*. Manchester: Manchester University Press 1985. MacCaben teesi soveltuu erinomaisesti juuri uutisten kehystämistästrategioiden tulkintaan - mm. akselilla uutisankkuri vs. muut diskurssit - ja sitä on vapaasti mukailtu myös tässä artikkelissa.

13. Ks. esim. Mary Ann Doane, "The Voice in the Cinema: The Articulation of Body and Space". Teoksessa *Cinema/Sound*. Yale French Studies No 60. New Haven: Yale University Press 1980. Erit. s. 33, 42. Doanen mukaan voice-over "ruumiittomana äänenä" rinnastuu katsojan tajunnassa Jumalan ääneen ja saa siten osakseen myös Jumalan atribuutit, kaikkinäkevyyden, kaikkitietävyyden ja kaikkiallisuuden.

14. Maureen Turim, *Flashbacks in Film. Memory and History*. New York: Routledge 1989, 17 - 18.

15. Vrt. MacCabe 1985, 62.